

כיון שכל האיסור בשאר זרעים (חוץ מקנבוס ולוף) הוא מדרבנן, ובכרם כזו שהיא נמוכה, לא גזרו רבנן על שאר זרעים לאוסרם.

והני מילי [ודברים אלו] אמורים דווקא בכרם קטן ביותר, שעשוי **שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב**,

אבל אם יש **כולי כרם** [כרם שלם] של נטיעות נמוכות קומה,

מקדיש [הכרם אוסר את הזרעים], שהיות והיא חשובה גזרו עליה רבנן שתאסור את הזרעים⁽²⁹⁾.

סדר בנין הקברות מבואר בבבא בתרא (ק), היו עושים מערות גדולות ומקורות של שש אמות על שש אמות, והיו חופרים כוכין עמוקים באורך המת לתוך כותלי המערה סביב כל הכתלים, ושם היו טומנים את המתים, ובשטח שמחוץ לפתח המערה היו מנמיכים את פני הקרקע, ואותו שטח היה נקרא חצר המערה.

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: מת תופס ארבע אמות לטומאה, שגזרו חכמים שכל הנמצא בתוך ארבע אמות סמוך למת יהיה טמא, בכדי שלא יתרגלו אוכלי טהרות להתקרב אליו ממש, ויש לחשוש שמא בלא לשים לב יאהילו ידיהם עליו וייטמאו בלא שיהיו מודעים לכך.

ותנא תונא [וכן שנה התנא] שלנו במשנה הנשנית במסכת טהרות (אהלות פט"ו מ"ח): **חצר הקבר שלפני המערה, העומד בתוכה**

טהור, אפילו אם המרחק בינו לבין המת הטמון במערה הוא פחות מארבע אמות.

שלא גזרו חכמים שהמתים שבתוך המערה יטמאו בשטח שמחוץ למערה אפילו בקירוב ד' אמות, כיון שהמערה חלוקה מהחצר, ומחיצותיה ניכרות,

ורק במת המוטל באויר וכגון למעלה אצל גג המערה גזרו רבנן שמטמא ארבע אמות, כדי להרחיק את האדם מלהאחיל על הטומאה, אבל במערה יש היכר.

והוא שיהו בה בחצר הקבר ארבע אמות על ארבע אמות, שרק באופן זה החצר חשובה, ונחשבת כמקום נפרד ממערת הקבר, והעומד בתוכה טהור,

אבל אם היא פחותה מזה, היא בטלה אצל המערה ולא נחשבת להיות מקום לעצמה.

דברי בית שמאי,

בית הלל אומרים: די שיהיו בה **ארבעה טפחים**, שבכך כבר נחשבת החצר למקום חשוב ונפרד ממערת הקבר.

אבל **במה דברים אמורים** שדי שיהיו בה ארבעה טפחים, דווקא באופן שפתחה של החצר **מלמעלה** שאין מדרון עם מדרגות לרדת אל החצר, אלא קופצים לתוכה מלמעלה, וכשעולים מתוכה מטפס ויוצא, ובאופן זה יש פחות חשש שיאהיל על המת,

אבל אם פתחה מן הצד שיש מדרון לרדת אל החצר, **דברי הכל** שצריך שיהיה בה

29. פירש הרדב"ז (בפ"ו מהלכות כלאים ה"ד) שלא אמרו חכמים ששתיים כנגד שתיים ואחת

ארבע אמות כדי שתחשב מקום נפרד מהקבר.

ומקשינן: כלפי לייא [לאן הדברים אמורים?], והרי ההיפך הוא המסתבר:

אדרבה, אם היה הפתח במדרון מן הצד, כיון שלא גזרו חכמים ארבע אמות, אם כן מספיק מחיצות ניכרות גם בחצר של ד' טפחים, והעומד בתוכה טהור,

שאינ לנו סיבה לטמאו, שהרי בכדי לצאת מן החצר אינו צריך לטפס ולפשוט זרועותיו עד שיאהיל בכנפיו על חלל הפתח, אלא מידריד ונפיק [נשמט ויוצא] בקלות בלא להתקרב לטומאה,

מה שאין כן כשהפתח מלמעלה, שצריך לטפס בכדי לצאת מן החצר,

אם החצר הוא רק ארבעה טפחים, אי אפשר דלא מאהיל על הקבר תוך כדי טיפוס ויציאה מן החצר.

אלא כך צריך לומר: במה דברים אמורים שדי שיהיו בה ארבעה טפחים, דווקא באופן שפתחה של החצר מן הצד, אבל אם פתחה מלמעלה שצריך לטפס כדי לצאת ממנה, אז צריך שיהיו בה ארבע אמות בכדי שהעומד בתוכה יהיה טהור.

ומכך שהוצרכה המשנה להשמיע לנו בחצר הקבר שהעומד בתוכה טהור,

משמע שהני מילי [שדברים אלה] שיכול אדם להיות סמוך למת, אמורים בחצר הקבר דמסימא מחיצתא [שמחיצותה מוגדרות],

אבל מת בעלמא שאינו נמצא במקום מוגדר בגבולות, בודאי תפיש ארבע אמות סביבו,

שאם לא גזרו חכמים על מת בעלמא שתופס ארבע אמות, מדוע היתה צריכה המשנה להשמיע לנו שהעומד בחצר טהור.

אם כן יש סיוע מהמשנה, לדברי רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב, שאמר שמת תופס ארבע אמות לטומאה:

שנינו במשנה: "מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו" (דברים כ, ז):

תנו רבנן כבריייתא:

"אשר ארש" —

בין אחד המארס את הבתולה,

ובין אחד המארס את האלמנה,

ובין אחד שיש לו שומרת יבם שהוא עצמו לא קידשה, אלא מכח אחיו היא באה לו,

ואפילו היו חמשה אחין ומת אחד מהם במלחמה וצריך אחד האחים הנותרים לייבם את אשתו, הדין שכולן חוזרין בשבילה.

ועוד, היה יכול לומר "לא לקח" ונאמר "ולא לקחה" הרי זה נכתב למעט:

א. פרט לאלמנה לכהן גדול, ב. גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ג. ממזרת ונתינה לישראל, ד. בת ישראל לממזר ולנתין, שכל אלה הם עוברי עבירה וחייבים לגרש את נשותיהם, ואינם חוזרים.

יוצאת זנב נקרא כרם, אלא רק בזמן שהוא כשאר הכרמים, אבל פחות מטפח לא נקרא כרם,

ואפילו באלמנה לכהן גדול שכתוב "לא יקח", וקיתה היינו קידושין, מחדש רבה שאין עבירה בקידושין,

מה טעם הדבר?

משום שנאמר בכהן גדול "אלמנה גרושה וחללה זונה את אלה לא יקח וגו' ולא יחלל זרעו בעמיו" (ויקרא כא, יד-טו), הרי שנאסר ב"לא יקח" משום "לא יחלל זרעו", משום הכי אינו לוקה עד שיבעול, שהרי אין היא זורעה מתחילים עד שיבוא עליה.

תנו רבנן כברייא:

סדר הכתובים הוא: קודם "אשר בנה" ו"אשר נטע" ואחר כך "אשר ארש".

לימדה תורה דרך ארץ לאדם: שקודם יבנה אדם בית ויטע כרם, ורק אחר כך ישא אשה⁽¹⁾.

ואף שלמה אמר בחכמתו⁽²⁾: "הכן בחוץ מלאכתך, ועתדה בשדה לך (ונצבה בשדה

והוינן בה: לימא ברייתא זו דלא כשיטת רבי יוסי הגלילי,

דאי כרבי יוסי הגלילי, הא אמר "הירא ורך הלכב" (שם ח) זה המתירא מעבירות שבידו,

ואם כן אלו שנשאו נשים בעבירה הרי הם חוזרים מן המלחמה בתור עבריינים?

ומבארין: אפילו תימא [אפשר לומר] שהברייתא כשיטת רבי יוסי הגלילי, ובכל זאת, אלו שנשאו נשים אלו שנתמעטו מ"ולא לקחה" אינם חוזרים משום שעברו עבירה,

כיון שבשעת האירוסין עדיין לא עברו על איסור,

כדרבה, דאמר רבה לעולם אין עבירה בקידושין של כסף ושטר לאשה האסורה לו, ואינו חייב מלקות עד שיבעול ויביא את זרעו או את האשה לידי חילול,

צריכים לבנות לו בית וכרם כדי שיהיה לו כסדר הכתובים. וכן כתב המהרש"א

אבל הקרן אורה הביא דמשמע בתוספתא שאפילו אם אין לו אלא לאחת מהן, יקדים בית לכרם וכרם לאשה, שמקום לדור ומקום למחיתו קודם.

2. הבאר שבע הקשה מדוע נקטה הגמרא ששלמה המלך אמרו "בחכמתו", והלא את ספר משלי אמר ברוח הקודש, שהרי רק על ספר קהלת יש מחלוקת האם אמרו בחכמתו ולכן אינו מטמא את הידים או שאמרו ברוח הקודש ומטמא את הידים, אבל על ספר משלי אין חולק שהוא מטמא את הידים, ואם כן נאמר ברוח הקודש.

אבל בזמן שהכרם כולו ננס, שפיר נקרא כרם ואוסר את הזרעים.

פירוש נוסף הביא: שכרם ננס לא נקרא כרם, אלא שרבנן גזרו עליו, ולא גזרו אלא בזמן שהכרם כולו כך משום שמיחלף בכרם אחר, אבל בשתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב לא גזרו.

1. בהגהות יעב"ץ כתב, שכל זה דווקא אם יש לו, שכך הוא דרך ארץ שלו, אבל ודאי לא בא הכתוב ללמד שעני לא ישא אשה, אמנם בעני הבא לישא אשה, בית דין וצבור מוזהרים עליו לשכור לו בית ולהציע לו מטה וכלי תשמישו, שנאמר "די מחסורו", ואחר כך משיאין לו אשה, כמבואר בכתובות (סז, ב), אבל ודאי שאין

מלאכתך) אחר ובנית ביתך" (משלי כד, כז)
 "הכן בחוץ מלאכתך"⁽³⁾ — זה בית,

"ועתדה בשדה לך" — זה כרם,

"אחר ובנית ביתך" — זו אשה⁽⁴⁾.

דבר אחר: נדרש הכתוב לענין לימוד
 התורה:

"הכן בחוץ מלאכתך" — זה מקרא,

"ועתדה בשדה לך" — זה משנה,

"אחר ובנית ביתך" — זה גמרא⁽⁵⁾, כלומר

ותירץ התורת קנאות, שאף שברוח הקודש נאמר, מכל מקום כיון שמיוסד על חכמת הנהגת האדם, וכמו שכתוב בתחילת משלי "לדעת חכמה וכו'", אם כן שייך לומר "בחכמתו".

3. החזון יחזקאל בבאורים פירש, שמשמעות הכן בחוץ מלאכתך — שבשעה שעורך בחוץ ואין לך בית לדור בו, אז הכן מלאכתך לבנות לך בית.

ובמהרש"א פירש: שבמקום פנוי שהוא חוץ, עשה והכן בו מלאכתך לעשותו בית ופנים.

אבל רש"י במשלי שם פירש באופן אחר וז"ל: הכן בחוץ וכו' בתחלה קח לך שדות וכרמים ואחר כך "ועתדה, לשון עתודים (בראשית לא) — שים לך בהמות בשדה, ואחר כך "ובנית ביתך" — תקח אשה, עכ"ל.

4. כתב הרמב"ם (בהלכות דעות פ"ה הי"א) וז"ל: דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה, שנאמר "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו", "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו", "מי האיש אשר אשה ולא לקחה", אבל הטפשיין מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה, וכן הוא אומר בקללות "אשה תארש" "בית תבנה" "כרם תטע", כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך, וכו', עכ"ל.

והכסף משנה תמה על הרמב"ם שאמר

שקודם יטע כרם ואחר כך יבנה בית, שהרי סדר הכתובים הוא קודם "בנה בית" ואחר כך "נטע כרם", ותירץ שאפשר שמשום שהתורה נקטה את "ארש אשה" לבסוף, למדנו שלא יקח אשה תחילה כמו שכתוב בקללות, ומהקללות לומדים שגם בית וכרם צריך לעשות בסדר הפוך מהקללות, ועוד שכיון שהתורה גילתה לנו שצריך לאחר את לקיחת האשה, ממילא אנו יודעים גם שצריך לאחר את בניית הבית לנטיעת הכרם, שכך הסביר נותנת. והביא שגם בסוגיא שלנו משמע, שמה שהתורה הביאה כרם אחר בית, אינו בדווקא.

וכן כתב בבאר שבע, שמהקללות משמע שסדר הכתובים של כרם אחר בית אינו בדווקא, וכן משמע בסוגייתנו, אבל נשאר בצריך עיון, משום שלפי האמת לא יתכן לומר על סדר הכתובים שאינם בדווקא, כיון שהסדר בא ללמד דרך ארץ היה צריך להביא סדר מדויק, קודם כרם ואחר כך בית ואחר כך אשה.

ובחתם סופר עה"ת (בתורת משה ובמעשה רוקח) תירץ, שאף שמזכיר הכתוב כרם אחר בית, מכל מקום הכתוב מדבר בכרם שלא חיללו, והיינו כרם בשנתו הרביעית, ובית שלא חנכו היינו בית בשנתו הראשונה, ואם כן הכרם נטע קודם הבית.

5. בתוספתא כתוב: "אחר ובנית ביתך" — זה מדרש. ופירש בחזון יחזקאל בביאורים, דהיינו ספרא וספרי שהוא מדרש הפסוקים.

לתת סברא ולהבין בטעמי המשנה, ולפסוק הלכה כמי.

דבר אחר:

“הכן בחוץ מלאכתך” — זה מקרא ומשנה, ועתדה בשדה לך” — זה גמרא

“אחר ובנית ביתך” — אלו מעשים טובים

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר:

“הכן בחוץ מלאכתך” — זה מקרא ומשנה וגמרא,

“ועתדה בשדה לך” — אלו מעשים טובים⁽⁶⁾ כלומר מעלות ומידות⁽⁷⁾,

“אחר ובנית ביתך” — דרוש וקבל שכר, שאז יכול לדרוש וללמד תורה לאחרים⁽⁸⁾.

שנינו במשנה: ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער בו, ורבי יהודה אומר: אף הבונה בית על מכונו אינו חוזר:

תנא בכרייתא:

אם חוסף בו דימוס [נידבך, שורה של אבנים], אחד יתר על הבית הקודם, או בגובה או בעובי, שוב אינו נקרא “על מכונו”, וחוזר, שכבר נקרא בית חדש:

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר:

תנא בכרייתא: מפני שמחדשין אותן פעמים

בשבוע [בשבע שנים], שאינו מתקיים, ואם כן אין זה בנין של קבע:

שנינו במשנה: ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית חדש והנכו וכו’:

תנו רבנן בכריתא:

כתוב בתורה “כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר” (דברים כד, ה)

“אשה חדשה”

אין לי ללמוד משם אלא אשה חדשה שהיא בתולה שנישאה לו, אבל נשא אלמנה ונרושה (מאיש אחר) מנין שגם הוא בכלל.

תלמוד לומר “אשה” מכל מקום, לרבות אפילו אשה שאינה בתולה.

אם כן מה תלמוד לומר “אשה חדשה” — למעט,

שדווקא מי שחדשה לו בכלל, יצא מחזיר גרושתו שאין היא חדשה לו.

תנו רבנן בכריתא:

כתוב: “לא יצא בצבא”

יכול הייתי לומר שרק בצבא הוא דלא יצא, אבל יספיק מים ומזון לאנשי הצבא, ויתקן הדרבים,

תלמוד לומר “ולא יעבור עליו לכל דבר”

7. מאירי

8. החזון יחזקאל בכיארים ביאר: דרוש התלמוד ברבים והעמיד תלמידים רבים והם

6. כתב בבאר שבע, שהטעם שמעשים טובים אחר הלימוד, משום שהלימוד מביא לידי מעשה, כמבואר בקדושין (מ, ב) ובבב”ק (יז, א).

יכול שאני מרבה אף הבונה בית ולא חנוכו, נטע כרם ולא חללו, ארם אשה ולא לקחה שגם הם לא יעשו דבר,

תלמוד לומר "עליו" למעט,

שדווקא עליו אי אתה מעביר שום עבודה, אבל אתה מעביר על אחרים.

ומקשינן: ומאחר דכתב בקרא "לא יעבור" שנפטר מכל שעבוד, אם כן "לא יצא בצבא" למה ליה?

ומתצינן: לעבור עליו בשני לאוין, שאם יוצא לצבא עובר גם על "לא יעבור" וגם על "לא יצא":

מתניתין:

כבר נתבאר לעיל, שהיו שלושה חלקים בדברים שנאמרו אל העם: חלק ראשון, כהן משוח מלחמה אומר וכהן אחר משמיע. חלק שני, כהן משוח מלחמה אומר ושומר משמיע, ומשנתנו עוסקת בחלק השלישי, ששומר אומר ושומר משמיע.

"ויספו השוטרים לדבר אל העם, ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו, ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (שם כ, ח)

נחלקו תנאים במשמעות הלשון "הירא ורך הלבב":

רבי עקיבא אומר: "הירא ורך הלבב" במשמעו,

שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה כשמתקשרים לעמוד צפופים שלא יפרידום אויבים ולראות חרב שלופה, מפני שנופלת עליו אימה.

רבי יוסי הגלילי אומר: "הירא ורך הלבב", זהו גם המתירא מן העבירות שבידו, ואפילו עבר רק על דברי סופרים,

וכיון שהירא מעבירות שבידו חוזר, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו הסיבות שבגללן נפטרים מלצאת לצבא, משום בית וכרם וכיוצא בהם,

כדי שיחזור בגללן, שלא ידעו הכל שהוא חוזר משום עבירות שבידו ויחשבו שחוזר משום אחת הסיבות האחרות, ולא יתבייש לחזור⁽⁹⁾.

רבי יוסי אומר: דווקא הירא מעבירות של תורה שבידו, כגון אלמנה שנישאה לכהן גדול, או גרושה וחלוצה שנישאה לכהן הדיוט, או ממזרת ונתינה שנישאה לישראל,

מלחמה וחרב שלופה, אבל למאן דאמר שהוא מתירא מעבירות שבידו, צריך להביא ראיה, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן, כדי שלא לפרסם את החטאים.

וברמב"ן על התורה הביא את הירושלמי, ופירש שהראיה שצריכים להביא, היינו בעדים, שאם לא כן, מרבית העם היו חוזרים בטענת שקר. אבל כתב שזהו רק בכרם אשה ובית, אבל

נחשבים כבני ביתך, שכל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו וכו' וטול שכר של מזכה הרבים.

9. בירושלמי בפרקין (ה"ט) איתא, תני כל אלו שחוזרים מהמלחמה צריכים להביא ראיה חוץ מהירא ורך הלבב שעדיין בידו. ופירש הירושלמי שזהו למאן דאמר שאינו יכול לעמוד בקשרי

המערכה היא התחלה של המפלה, שכן היא מכניסה בהלה ורוח של תבוסנות בקרב הלוחמים, וזה גורם לכשלונות במערכה,

שנאמר "נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם" (שמואל א' ד, יז) שתחילה "נס ישראל" ואחר כך "מגפה גדולה היתה בעם",

ולחלן במקום אחר הוא [הכתוב] אומר "וינוסו [אנשי] ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים" וגו' (שם לא, א) בתחילה "וינוסו" ואחר כך "ויפלו",

לפיכך ממנים זקיפים גבורי חיל, אשר ישמרו על המשמעת בצבא, ויחזקו את רוח הלוחמים על ידי אומץ רוחם ושלמות הנהגתם⁽¹³⁾.

וכל הפרשה הזאת: שיש החוזרים מן המערכה ועוסקים בהספקת מזון ובתיקון דרכים וכדומה, ויש שאינם זזים ממקומם, במה דברים אמורים דווקא במלחמות הרשות שנלחמים כדי להרחיב גבול ישראל ולקחת מס העמים, או מלך שנלחם כדי להרבות בגדולתו ולהוסיף כבוד לשמו,

אבל במלחמות מצוה כגון כיבוש הארץ בימי יהושע או מלחמת עמלק, הכל יוצאין

או בת ישראל שנישאה לממזר ולנתין, הרי הוא בכלל "הירא ורך הלבב" שחוזר לביתו, אבל משום עבירות שמדברי סופרים אינו חוזר.

"והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם"

וכמו כן פקדו שרי צבאות בעקיבו של עם — בסוף המחנה, שלא יברחו האחרונים,

ששני קצות העם נקראים "ראש",

וכיצד פקדו שרי הצבאות?

היו מעמידין זקיפין [בני אדם גבורים ולוחמים] לפניהם, לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים: שובו אל המלחמה ולא תנוסו⁽¹⁰⁾,

וזקיפין אחרים מעמידים מאחוריהם, וכשילין [כמין קרדומות] של ברזל בידיהן כדי לשמור על החיילים שלא ינוסו,

וכל המבקש לחזור מן המערכה, גורם לכל המחנה שיפול על ידו⁽¹¹⁾, לכן הרשות בידו של הזקיף לקפח את שוקיו⁽¹²⁾.

ב-תמ כיון שתחילת ניסה נפילה — שהבריחה מן

12. במרומי שדה מבואר, שהמבקש לחזור נקרא רודף, ואף על פי שאינו עושה בזדון, אלא שירא ובורח, מכל מקום דין רודף עליו.

13. כתב המאירי וז"ל: "וכל אחד נשען על קונו, ואם חס ושלום מבהיל עצמו, ומסבב אימה ויראה בלבו, עובר בלא תעשה, שנאמר: "אל תיראו" וכו', ומתוך כך ישים נפשו בכפו, ולא

אם אמר שחטא, אינו צריך להביא ראיה בעדים, שרוב החטאים אינם בעדים, ומה יעשה אדם שחטא בינו לבין עצמו ואין לו עדים בדבר, אבל צריך להודיע לכהן המשותח מלחמה את חטאו כדי שלא יחזור מרבית העם, שיאמרו חטא בידי.

10. רש"י עה"ת דברים כ, ט

11. מאירי